

Hoe gaat het met de Nederlandse economie?

In het politieke bedrijf is het gebruikelijk dat politici die deel uitmaken van regeringspartijen in het algemeen een gunstige ontwikkeling van de Nederlandse economie toeschrijven aan het gevoerde economische beleid en een ongunstige ontwikkeling aan de invloed van het buitenland. Niet minder gebruikelijk is dat politici die tot oppositionele partijen behoren er in het algemeen een tegenovergestelde mening op na houden: een gunstige ontwikkeling van de Nederlandse economie doet zich voor *ondanks* het gevoerde beleid en is vooral een gevolg van positieve ontwikkelingen in het buitenland, terwijl een ongunstige binnenlandse ontwikkeling in hun ogen primair het resultaat is van een verkeerde economische politiek. Het loutere feit dat dergelijke tegenovergestelde meningen kunnen bestaan, duidt erop dat de vraag wat een goed beleid is niet eenvoudig is te beantwoorden.

Tussen doeleinden en instrumenten van economische politiek bestaan complexe relaties. Door middel van een econometrisch model, waarin rekening wordt gehouden met eventuele randvoorwaarden, kunnen deze zo goed mogelijk in gekwantificeerde vorm tot uitdrukking worden gebracht. Economen en politici hebben hierbij gescheiden taken. Doelstellingen worden door politici bepaald, terwijl de relaties tussen doelstellingen en instrumenten door economen worden geanalyseerd. In de praktijk zijn die taken minder strikt gescheiden dan deze formulering suggereert. Economen moeten instrumenten of doelstellingen soms zodanig herformuleren, dat ze in te passen zijn in hun model. Bovendien blijkt dat instrumenten van economische politiek in de praktijk tot op zekere hoogte tevens het karakter van een doelstelling kunnen hebben, waardoor beleidsmakers hun eigen beleidsvrijheid inperken. Belastingen vormen bij voorbeeld een instrument van economische politiek, maar het regeerakkoord van het kabinet-Lubbers II bevat onder meer de volgende doelstelling (inclusief de spelfouten): "De collectieve lastendruk wordt tenminste gestabiliseerd"¹.

Economisch-politieke beslissingen worden idealiter genomen op grond van een doelstellingsfunctie. Het relatieve

belang van de doeleinden van de economische politiek wordt door het toekennen van gewichten – voortvloeiend uit de preferenties van de beleidsmakers – tot uitdrukking gebracht. Voor het opsporen van preferentiefuncties zijn verschillende benaderingen denkbaar, die overigens geen van alle probleemloos zijn². Voor zover preferenties kunnen worden opgespoord, blijken ze bovendien inconsistenties te bevatten³. Als beleidsmakers door middel van de interviewmethode wordt gevraagd hun voorkeuren te onthullen, blijkt het weergeven van zuivere preferenties op grond van de ontvangen antwoorden een moeilijke opgave te zijn⁴. In dit artikel ga ik niet in op preferenties van beleidsmakers en doe ik geen poging doelstellingsfuncties te achterhalen⁵. Ik beperk mij tot een beoordeling van de ontwikkeling van de Nederlandse economie in de periode 1973-1986 op grond van een aantal indicatoren.

Methode

Beoordelen betekent tevens vergelijken. De vraag is dus waar mee wordt vergeleken. In navolging van De Grauwe en Verfaillie⁶, die een zelfde exercitie voor België hebben uitgevoerd, heb ik gekozen voor een vergelijking van de economische ontwikkeling in Nederland met die in de rest van de Europese Gemeenschap. Dit impliceert dat de beoordeling in dit artikel in hoge mate – maar niet uitsluitend – betrekking heeft op het in Nederland gevoerde economische beleid. De invloed van de ontwikkeling van de wereldeconomie is tot op zekere hoogte geëlimineerd als gevolg van het feit dat andere landen die invloed eveneens ondervinden. Wel neemt de invloed van de economische ontwikkeling in het buitenland toe met de mate van openheid van de nationale economie. Nederland heeft een relatief open economie. Een zelfde exercitie voor een minder open economie als die van de Duitse Bondsrepubliek zou dus in nog sterkere mate een beoordeling van het gevoerde nationale (Duitse) beleid impliceren.

Voor de keuze van de periode 1973-1986 zijn drie redenen aan te voeren. In

de eerste plaats maakt deze keuze een vergelijking tussen verschillende kabinetsperiodes mogelijk, omdat begin- en eindjaar samenvallen met het optreden respectievelijk het aftreden van een kabinet. In 1973 trad het kabinet-Den Uyl aan, terwijl in 1986 het kabinet-Lubbers I aftrad. In de tweede plaats werd juist in de periode 1973-1986 veel staatsmanskunst van de beleidsmakers vergegd. De oliecrisis van 1973 bleek immers het startsein te vormen voor tumultueuze economische ontwikkelingen. In de derde plaats moeten er voldoende tijdreeksen voor economische variabelen van de EG-landen beschikbaar zijn. Voor de periode 1973-1986 is dat (grotendeels) het geval.

Hoe bepaalt men of de economische ontwikkeling gunstig is of niet? Het Centraal Planbureau laat regelmatig weten onder welke voorwaarden het beter zou kunnen gaan met de economie. Van den Beld merkt hierover op: "Wat 'beter gaan' inhoudt, staat echter niet zonder meer vast. Dit is afhankelijk van de mate waarin aan beleidsdoelstellingen wordt tegemoetgekomen. Deze kunnen – zeker op onderdelen – van kabinet tot kabinet nog aanzienlijk variëren. Hier liggen politieke voorkeuren die buiten het gezichtsveld van het CPB vallen"⁷. Een beoordeling van de economische ontwikkeling bevat dus een zekere mate van subjectiviteit. De Grauwe en Verfaillie verwoorden dit als volgt: "De gezondheidstoestand van de economie heeft vele dimensies, en weerspiegelt zich in vele, soms uiteenlopende, indicatoren"⁸. Een waarnemer die inflatie als een belangrijk ziekteverschijnsel beschouwt, zal de ontwikkeling van de economie anders beoordelen dan iemand die de werkloosheid centraal stelt. Een diagnose van de economie

1. Tweede Kamer, vergaderjaar 1985-1986, 19.555, nr. 3, blz. 53.

2. L. Johansen, Establishing preference functions for macroeconomic decision models, *European Economic Review*, jg. 5, 1974, blz. 41-66 (i.h.b. paragraaf 2).

3. L. van der Geest, Het vastleggen van economisch-politieke oordelen in een doelstellingsfunctie, *ESB*, 12 oktober 1977, blz. 999.

4. A.H.Q.M. Merks en A.J. Vermaat, De omacht van een kabinet. Een empirisch onderzoek naar sociaal-economische preferentiefuncties en hun gebruik als welvaartsindicator, *Maandschrift Economie*, 1981, nr. 3, blz. 104.

5. Zie hiervoor A.S. Brandsma, G.M.M. Gellauff, B. Hanzon en A.M.A. Schrijver, Retractions of the preferences behind macroeconomic policy: the Dutch experience, *De Economist*, jg. 136, 1988, nr. 4, blz. 468-490.

6. P. de Grauwe en G. Verfaillie, Linkse en rechtse gezondheidsindicatoren van de Belgische economie, *Leuvense Economische Standpunten*, 1983/26.

7. C.A. van den Beld, Het Centraal Planbureau: zijn invloed, zijn macht en zijn omacht, in: W.M. van den Goorbergh, Th.C.M.J. van de Klundert en A.H.J. Kolnaar (red.), *Over macht en wet in het economisch gebeuren*, Leiden/Antwerpen, 1979, blz. 67.

8. Op.cit., blz. 1.

heeft onvermijdelijk een subjectieve dimensie, omdat elke waarnemer – bewust of onbewust – zijn eigen wegingscoëfficiënten aan de diverse indicatoren verbindt.

In het volgende vergelijk ik de ontwikkeling van de Nederlandse economie met die in de rest van de EG in de periode 1973-1986 op een zelfde manier als De Grauwe en Verfaillie dat voor België hebben gedaan voor de periode 1970-1982. Daartoe maak ik gebruik van een aantal objectieve indicatoren, om vervolgens met behulp hiervan subjectieve indicatoren te construeren.

Objectieve indicatoren

De objectieve indicatoren hebben betrekking op de ontwikkeling van⁹:

- de werkloosheid;
- de consumptieprijzen;
- het exportvolume;
- het bruto binnenlands product (in constante prijzen);
- de bruto investeringen in vaste activa (in constante prijzen);
- de overheidsschuld;
- de collectieve-lastendruk.

Met betrekking tot deze indicatoren zijn tijdreeksen verzameld met 1973 als basisjaar. Indien nodig zijn absolute bedragen omgerekend naar indexcijfers en is de basis verlegd naar 1973. De ontwikkeling van bovenstaande indicatoren wordt vergeleken met die van de overige landen van de EG, waardoor die als vergelijkingsbasis dienen. Zo ontstaan nieuwe indices, die laten zien hoe de indicator voor Nederland zich ontwikkelt ten opzichte van die voor de rest van de EG. Daalt bij voorbeeld de werkloosheid in Nederland sterker dan in de overige EG-landen, dan verbetert de relatieve positie van Nederland en wordt dit als gunstig geïnterpreteerd. Iedere indicator is zodanig gedefinieerd, dat een stijging duidt op een relatieve verbetering van de Nederlandse situatie, dus op een gunstige ontwikkeling in vergelijking met de rest van de EG.

Een moeilijk punt is hoe de gegevens van de overige EG-landen moeten worden samengevoegd. Daarvoor bestaat een aantal mogelijkheden. Men kan ongewogen gemiddelden hanteren, maar ook gewogen gemiddelden. In het laatste geval kunnen ook de gewichten weer op uiteenlopende manieren worden bepaald. Ik heb gekozen voor een gewogen gemiddelde van de gegevens van de individuele lidstaten, waarbij de relatieve aandelen van deze landen in de Nederlandse import en export als wegingscoëfficiënten zijn gehanteerd. Duitsland weegt hierdoor bij voorbeeld ongeveer twee keer zo zwaar als België. Hoewel de gewichten van jaar op

jaar kunnen variëren, zijn de fluctuaties in de gekozen periode beperkt van omvang.

De ontwikkeling van de objectieve indicatoren wordt hier grafisch weergegeven. Figuur 1 laat zien dat de werkloosheidssituatie in Nederland van 1973-1977 verbeterde ten opzichte van die in de rest van de EG. Vanaf 1978 doet zich een ommekeer voor en stijgt de werkloosheid in Nederland in verhouding tot die in de overige EG-landen. In 1982 doet zich weer een omslag voor en ontwikkelt de werkloosheidssituatie zich in Nederland relatief gunstig.

Figuur 2 toont de ontwikkeling van de consumptieprijzen. Over de gehele in beschouwing genomen periode blijken de consumptieprijzen in Nederland minder te stijgen dan in de andere EG-landen, zodat de Nederlandse economie op het punt van de inflatie een relatief goede prestatie heeft geleverd. Met betrekking tot de ontwikkeling van het exportvolume scoort de Nederlandse economie slecht, zoals blijkt uit figuur 3. Afgezien van enkele oplevingen, met name in 1975/76, 1979 en 1983, ontwikkelt de Nederlandse export zich qua volume ongunstig in vergelijking met die van de overige EG-landen.

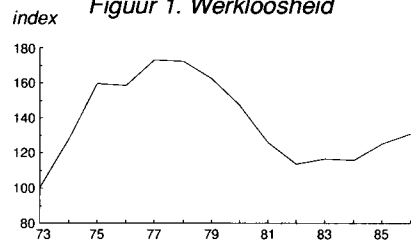
Figuur 4 toont de ontwikkeling van het bruto binnenlands product in constante prijzen. Op deze wijze gemeten blijkt de Nederlandse economie relatief snel te groeien in de periode 1973-1977, maar blijft de groei bij de rest van de EG achter in de jaren 1978-1986. Figuur 5 laat zien dat de volume-ontwikkeling van de bruto investeringen in vaste activa een wisselend beeld vertoont. In de jaren 1973-1977 blijven de investeringen in Nederland globaal in de pas met die in de overige EG-landen. Van 1978-1982 blijven ze duidelijk achter, maar daarna ontwikkelen ze zich weer relatief gunstig.

Uit figuur 6 blijkt dat de overheidsschuld van 1973-1978 in Nederland langzamer, maar vanaf 1979 (met uitzondering van 1981) sneller toeneemt dan in de andere EG-landen. Ten slotte toont figuur 7 dat de collectieve-lastendruk zich over de gehele in beschouwing genomen periode min of meer pa-

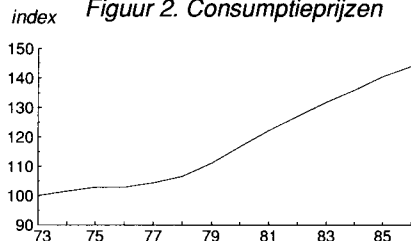
9. De bronnen zijn:

- voor de werkloosheid: OESO, *Main Economic Indicators*;
- voor de consumptieprijzen: idem;
- voor de export: IMF, *International Financial Statistics* en OESO, *Monthly Statistics of Foreign Trade*;
- voor het bbp: Commissie der EG, *European Economy*;
- voor de investeringen: idem;
- voor de collectieve-lastendruk: idem;
- voor de overheidsschuld: Jean-Claude Chouraqui, Brian Jones en Robert Bruce Montador, *Public debt in a medium-term perspective*, *OECD Economic Studies*, herfst 1986 (nr. 7), blz. 103-153 (i.h.b. tabel 1, blz. 108).

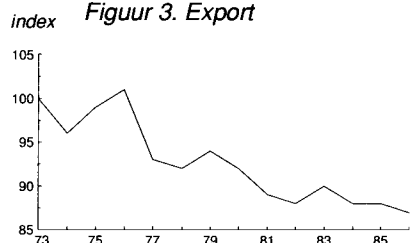
Figuur 1. Werkloosheid

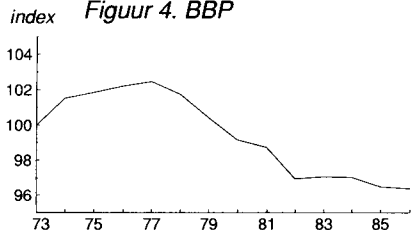
Figuur 2. Consumptieprijzen

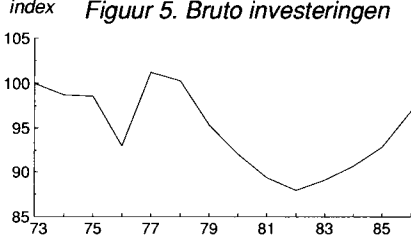
Figuur 3. Export

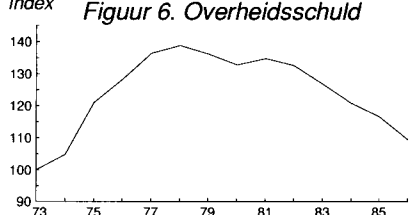
Figuur 4. BBP

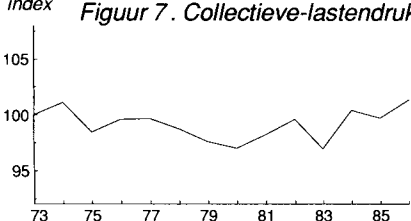
Figuur 5. Bruto investeringen

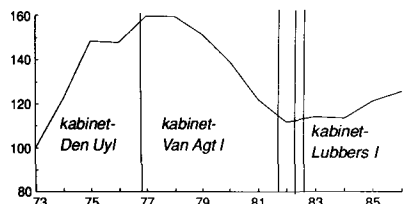
Figuur 6. Overheidsschuld

Figuur 7. Collectieve-lastendruk

index **Figuur 8. 'Linkse' indicator**

rallel met die in de rest van de EG heeft ontwikkeld.

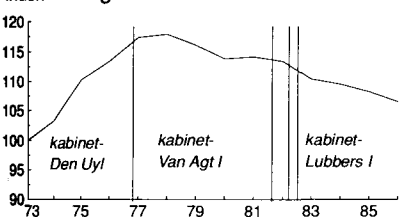
Subjectieve indicatoren

Uit de figuren 1 tot en met 7 blijkt dat de ontwikkeling van de objectieve indicatoren sterk uiteenloopt van overwegend gunstig (de consumptieprijzen) tot overwegend ongunstig (het exportvolume). Afhankelijk van het gewicht dat men aan een bepaalde indicator toekent, kan de ontwikkeling van de Nederlandse economie dus als gunstig dan wel als ongunstig worden beoordeeld. In laatste instantie berust de keuze van de gewichten op een waarde-oordeel, of, zo men wil, op een politiek oordeel.

Het oordeel over de economische ontwikkeling is dus subjectief van aard. Deze subjectiviteit kan worden geëxpliciteerd door de weergegeven objectieve indicatoren met behulp van wegingscoëfficiënten tot één indicator samen te voegen. Hierbij kunnen de wegingscoëfficiënten worden opgevat als de kwantitatieve uitdrukking van het gehanteerde waarde-oordeel.

In de politiek is het gebruikelijk een driedeling te maken in 'links', 'centrum' en 'rechts'. Ik heb mij hieraan geconformeed door drie hierbij aansluitende subjectieve indicatoren voor de economische ontwikkeling te construeren. De 'linkse' indicator wordt gedomineerd door de werkloosheidsontwikkeling, de 'rechtse' indicator wordt overheerst door de ontwikkeling van de collectieve-lastendruk en van de overheidsschuld, terwijl de 'centrum'-indicator een relatief zwaar accent legt op de ontwikkeling van de werkloosheid en van de

index **Figuur 9. 'Rechtse' indicator**

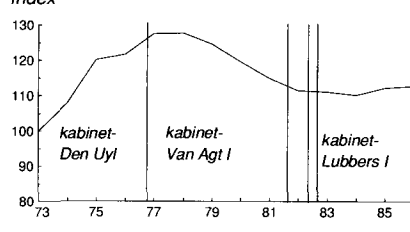
overheidsschuld, overigens zonder hierdoor te worden gedomineerd.

De overheersende invloed van de werkloosheidsontwikkeling op de 'linkse' indicator komt tot uitdrukking in een wegingscoëfficiënt van 0,8 voor de index van de werkloosheid. De overige indices krijgen elk een gelijk gewicht en hebben gezamenlijk een wegingscoëfficiënt van 0,2. Hoe deze 'linkse' indicator zich heeft ontwikkeld blijkt uit figuur 8. Tevens zijn hierin de diverse kabinetsperiodes aangegeven¹⁰. De 'linkse' indicator voldoet aan de verwachting in die zin, dat de economische ontwikkeling volgens deze indicator sterk positief is in de periode van het kabinet-Den Uyl, waarin de PvdA een prominente positie had, en sterk negatief onder het kabinet-Van Agt I, waarvan de PvdA geen deel uitmaakte. Opvallend is dat de Nederlandse economie het onder het kabinet-Lubbers I, dat evenals het kabinet-Van Agt I op een coalitie van CDA en VVD berustte, volgens de 'linkse' indicator iets beter doet dan de economie van de rest van de EG. Als deze indicator representatief zou zijn voor linkse waarnemers en de economische ontwikkeling een gevolg zou zijn van het gevoerde kabinetsbeleid – beide zaken zijn allerminst zeker – zouden linkse waarnemers dus het meest tevreden zijn over het beleid van het (centrum-linkse) kabinet-Den Uyl, sterk ontevreden over het (centrum-rechtse) kabinet-Van Agt I en matig tevreden over het beleid van het (centrum-rechtse) kabinet-Lubbers-I.

De 'rechtse' indicator wordt overheerst door de ontwikkeling van de collectieve-lastendruk en van de overheidsschuld. Dit komt tot uitdrukking in een wegingscoëfficiënt van 0,4 voor elk van deze twee indices. De resterende weging is gelijkelijk gespreid over de overige indices. Het verloop van de aldus geconstrueerde indicator is weergegeven in figuur 9. Verrassend is dat de richting waarin deze indicator zich ontwikkelt tot 1982 overeenkomt met die van de 'linkse' indicator. Wel zijn de schommelingen van de 'rechtse' indicator kleiner dan die van de 'linkse'. Verrassend is ook dat de 'rechtse' indicator onder het kabinet-Lubbers I op een negatieve beoordeling wijst, terwijl de 'linkse' indicator in diezelfde kabinetsperiode een positieve trend laat zien. Als de 'rechtse' indicator representatief zou zijn voor rechtse waarnemers en de economische ontwikkeling een gevolg zou zijn van het gevoerde kabinetsbeleid, zouden rechtse waarnemers dus tevreden zijn geweest over het beleid van het kabinet-Den Uyl en ontevreden over het beleid van zowel het kabinet-Van Agt I als het kabinet-Lubbers I.

De driedeling in subjectieve indicatoren wordt gecompleteerd met een 'centrum'-indicator. Zoals gezegd legt de

index **Figuur 10. 'Centrum'-indicator**

door mij geconstrueerde 'centrum'-indicator een relatief zwaar accent op zowel de werkloosheid als de overheidsschuld, hetgeen tot uitdrukking wordt gebracht door beide een gewicht van 0,25 toe te kennen. Voor de andere helft wordt deze indicator bepaald door de overige indices, die ieder een gelijk gewicht krijgen. Het verloop van deze 'centrum'-indicator is weergegeven in figuur 10. Weinig verrassend is dat het verloop van deze indicator ongeveer het midden houdt tussen dat van de 'linkse' en van de 'rechtse' indicator. Als de 'centrum'-indicator representatief zou zijn voor centrum-waarnemers en – wederom – de economische ontwikkeling een gevolg zou zijn van het gevoerde kabinetsbeleid, zouden centrum-waarnemers tevreden zijn over het beleid van het kabinet-Den Uyl, ontevreden over het beleid van het kabinet-Van Agt I en zouden ze min of meer neutraal staan ten opzichte van het beleid van het kabinet-Lubbers I.

Besluit

De resultaten van exercities als hier ondernomen moeten met enige terughoudendheid worden geïnterpreteerd, al is het maar omdat de door mij ten tonele gevoerde waarnemers geen rekening houden met mogelijke vertragingen, waarmee de effecten van het beleid in de indicatoren tot uitdrukking kunnen komen. Bovendien kunnen subjectieve indicatoren op zeer verschillende wijzen worden geconstrueerd, niet alleen door andere wegingscoëfficiënten te hanteren dan ik heb gedaan, maar ook door meer, minder of

10. In de tekst beperk ik mij tot het kabinet-Den Uyl, het kabinet-Van Agt I en het kabinet-Lubbers I, hoewel tussen Van Agt I en Lubbers I nog twee kabinetten-Van Agt zijn opgetreden. Van 11 september 1981 tot 29 mei 1982 bestond het kabinet-Van Agt II, dat steunde op CDA, PvdA en D66. Na de aftocht van de PvdA heeft van 29 mei 1982 tot 4 november 1982 het kabinet-Van Agt III bestaan, dat steunde op CDA en D66. Gezien de wel zeer kortstondige duur van deze kabinetten heb ik ze verder buiten beschouwing gelaten.

---

andere objectieve indicatoren te gebruiken. Mijn conclusies hebben dus ontegenzeggelijk een arbitrair karakter.

Niettemin is het opvallend dat de drie subjectieve indicatoren de ontwikkeling van de Nederlandse economie eensgezind positief beoordelen in de periode van het (centrum-linkse) kabinet-Den Uyl en eensgezind negatief onder het (centrum-rechtse) kabinet-Van Agt I. Ik roep hier in herinnering dat die beoordeling stoelt op de prestatie van de Nederlandse economie in verhouding tot die van de economie van de overige EG-landen. Aangezien die landen ook worden beïnvloed door de ontwikkeling van de wereldeconomie, is de invloed van het buitenland tot op zekere hoogte verdisconteerd, zodat de beoordeling primair betrekking heeft op het nationale beleid.

Opvallend is ten slotte ook, dat de verdeling van de meningen over de resultaten onder het (centrum-rechtse) kabinet-Lubbers I tegen de verwachting is. Gezien de politieke samenstelling van dit kabinet ligt het voor de hand een positieve beoordeling door rechtse en centrum-waarnemers en een negatieve beoordeling door linkse waarnemers te verwachten. De door mij geconstrueerde indicatoren laten een tegenovergestelde verdeling van meningen zien: een positieve beoordeling door de 'linkse' indicator en een negatieve beoordeling door de 'rechtse' indicator, terwijl de 'centrum'-indicator op een min of meer neutrale beoordeling wijst.

M.P. van der Hoek

De auteur is verbonden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij is J. van Rooij erkentelijk voor diens hulp bij het maken van de berekeningen en de figuren.